

SELMA LAGERLÖF

Vägen mellan himmel och jord

Ur *Troll och människor* (1915)

Det var en gammal överste Beerencreutz, som under många år hade hållit till på Ekeby hos majorskan och bott i kavaljersflygeln.

Sedan majorskan var död och det hade blivit slut med det glada kavaljerslivet, hyrde översten in sig i en bondgård i Stora Kils socken, som ligger vid södra änden av den långa sjön Löven. Han förfogade över två rum i övervåningen, ett stort, som man först kom in i, och ett mindre. Bondfolket bodde på nedre botten, och ingen mer än Beerencreutz höll till en trappa upp.

Här levde han i lång tid, ända tills han hann sitt sjuttiofemte år. Han var alldeles ensam, utan att ens ha en tjänare, som passade upp honom. Han städade själv sina rum, lagade sin mat, så gott sig göra lät, och ryktade och fodrade sin häst. Han sade, att han ville ställa med allt detta själv, därför att han bättre skulle kunna bli av med all sin lediga tid, men det kan nog hända, att den verkliga bevekelsegrunden var den, att han var för fattig för att skaffa sig någon hjälp. Något att syssla med tycktes aldrig felas honom. Han hade tvärtom svårt att komma till slutet med alla de mångfaldiga arbeten, som han hade för händer.

I det stora rummet hade översten satt upp den märkvärdiga mattväven, som man talade om och förundrade sig över i hela Stora Kils socken. Den vävdes inte i vävstol, utan trådarna var utspända från vägg till vägg, så att den, som kom in i rummet, kunde inte annat tro, än att han hade råkat in i ett jättestort spindelnät. I den väven kröp översten fram och tillbaka under en god del av dagen, satte in en garnände här och en där, prövade och valde för att få de rätta färgerna. Om översten hade fått den mattan färdig, skulle den nog ha kunnat tävla i skönhet med mattor både från Kandahar och Buchara, men tillverknings sättet var för långsamt, och han lär aldrig ha fått mer än ett par rutor sådana, som de borde vara.

I det inre rummet hade översten sin säng stående. Han låg jämt i en liten tältsäng, som han hade nyttjat, då han var ute i kriget i Tyskland och kämpade mot Napoleon. Men annars hade han stora, prydliga möbler i det där rummet. Där fanns bland annat en stor mahognysoffa, ett gammalt klaffbord på svarta ebenholtsben, en sekretär med mässingsbeslag och en stor spegel i kupig glasram, prydd med sirlig förgyllning. Alla dessa möblerna var komna från överstens hem, och de bar vittne om att fastän han nu var fattig, så hade han ändå vuxit upp på ett förmöget och förnämt ställe.

Här i detta rummet låg översten och sov en sommarnatt, då han vaknade vid det, att någon

med tunga steg kom gående uppför trappan till övervåningen. Den nattliga vandrarn stampade så, att det dånade genom hela huset, stadigt och säkert, som om han skulle ha varit en gammal soldat.

Då översten slog upp ögonen, var det så pass skumt omkring honom, att han förstod, att det ännu måtte vara mitt i natten. Men riktigt mörkt var det visst inte i rummet, för det var ju årets ljusa tid, och som översten bodde en trappa upp och inga grannar hade, höll han sig varken med luckor eller rullgardiner.

«Det är besynnerligt med de här bönderna, att de aldrig kan lära sig att låsa till förstudörren,» tänkte översten. Han var en ordningens man, och han låg jämt i strid med husfolket, därför att de allt som oftast lade sig att sova utan att bomma igen om sig. Så hade de väl gjort i kväll också, och nu hade mycket riktigt en obehörig kommit och trängt in i huset.

Någon tjuv kunde det väl knappast vara, som gick fram med så tunga steg, och knappast heller någon drucken, som sökte en plats att sova av sig ruset på. Men någon, som inte hade där att göra, var det i alla fall, för översten visste, att ingen av husets folk kunde gå på det där taktfasta sättet.

Översten låg och väntade, att nattvandrarn skulle fortsätta upp på vinden, men i detta räknade han miste. Så snart de tunga stegen hade kommit uppför trappan, marscherade de

fram till hans egen dörr, och han tyckte sig till och med höra, att nyckeln vreds om i låset.

«Ja, det där kan du roa dig med, så mycke du vill,» tänkte översten, «det har du ändå inte mycke för.» Han visste förstås, att han förra kvällen hade stängt sin dörr med både krok och hasp. Just därför att förstudörren i nedre våningen nästan aldrig var reglad, var översten nog med att det skulle vara ordentligt stängt uppe hos honom.

Men nu hörde han till sin stora häpnad, att den främmande kastade upp dörren så lätt, som skulle den ha varit fäst med en ullgarnsände, och klev in i arbetsrummet.

Det var där, som den stora mattväven var utspänd, och det var ingalunda lätt att vandra igenom det, framför allt nu, då rummet låg i halvmörker.

«Nu kommer den där rackarn att trassla in sig i mattväven och ställa till en förfärlig oreda,» tänkte översten och var just färdig att springa ur bädden och köra ut karlen. Men då hörde han hur den främmande gick genom rummet ända fram till sängkammardörren, med steg så jämna, som om han skulle ha gått i takt efter en militärmarsch på Trossnäs fält, och inte lät sig på minsta sätt hindras varken av ränning eller inslag.

Överstens blickar flög mot dörren. Det var inte mörkare, än att han med stor säkerhet kunde se, att regeln var tillskjuten.

«Ja, nu ska du väl ändå inte komma längre, din ...»

Han hejdade sig mitt i svordomen, därför att dörren for upp och slängde mot väggen precis så, som om den skulle ha stått olåst och en stark vindpust från ett öppet fönster hade kastat upp den.

Då satte sig översten upp i sängen, tog till sin gamla, dånande kommandostämman och ropade «Wer da?», så att det sjöng i väggarna.

Än en gång var han färdig att rusa ur sängen för att visa ut den främmande, men han blev så slagen av förvåning, att han blev sittande stilla. Han såg nämligen inte alls till den, som hade kommit in i rummet. Dörren stod uppkastad på vid gavel, översten kunde se in i nästa rum ända till de motliggande fönstren, och ljust tillräckligt var det, men han såg inte ens så mycket som skymten av en människa.

Men att någon var inne i hans rum, det var i alla fall tydligt. Han hade hört stegen, ända tills de stannade innanför tröskeln. Nu hörde han hur den främmande slog klackarna samman, skyltrade så, att det klirrade i värjan och rasslade i gehänget, och besvarade hans werd-rop med ett:

«Det är döden, överste.»

Det var en förunderlig stämman, som hade talat. Inte alls mänsklig, men ändå varken hemsk eller skrämmande. Det tycktes översten, att orden kunde ha kommit från en orgel eller något

annat stort instrument. De klingade allvarliga och stränga, men med ett så stort välljud, att en längtan tändes i hans själ att snart föras över till det land, varifrån dessa toner stammade.

«Gör då slut på en gång!» utropade översten och slet upp skjortan, som om han väntade sig ett värjstyng rätt igenom hjärtat.

Men den främmande hörsammade inte uppmaningen.

«Kommer igen före nästa midnatt, överste,» hördes rösten.

Därpå slogs klackarna samman, värjan skyldrade med ett starkt klirrande, och så gjordes helt om. De tunga stegen avlägsnade sig, dörren slog igen, regeln smällde till av sig själv, och allt var sig likt som förut.

Översten hade i sin bestörtning sjunkit ner på örngottskudden. Han låg stilla och lyssnade efter de tunga stegen, följde dem nerför trappan, över den nedre förstun och ut genom förstudörren.

I det ögonblick, då den främmande måste lämna huset och träda ut på gårdsplanen, där det var så mycket ljusare än inne i rummen, rusade översten ur sängen och skyndade fram till ett fönster. Nu skulle han kunna se den främmande, om han alls var möjlig att urskilja. Han tryckte ansiktet tätt mot rutan och spejade. Allt på gården, gångstigarna mellan husen, brunnen och brunnsämbaret, kärror och vedstaplar, kunde han se, men ingen, som rörde sig mellan dem.

Den nattliga vandrarns fot trampade marken med sådan kraft, att översten tyckte sig kunna peka på det ställe, där han befann sig, men han kunde inte få syn på honom.

Översten ryckte på axlarna. Han hade hela tiden vetat, att det skulle vara så. Han hade gjort ett försök att inbilla sig, att alltsammans bara var ett upptåg av någon okynnig ungdom, som ville roa sig med att skrämma honom, men han visste i själva verket hur det förhöll sig. Det hade ju inte funnits något mänskligt alls i den rösten, som han nyss hade hört.

Han var alltså fullt på det klara med vad nästa dag skulle medföra, och fastän han tog detta med stort lugn, såsom det anstår en gammal krigare, tyckte han sig nu inte ha lust att sova mer under den här natten. Han klädde sig därför – och lade ner lika stor omsorg på detta, som om han skulle ha blivit kallad till mönstring, – i stärkskjorta, spännhalsduk och sina bästa, svarta kläder. Det vita håret kammade han, tills det glänste som silver, och rakade bort skäggstubben från kinder och haka. Han tänkte på att rätt snart skulle inte mer han själv, utan någon annan ta vård om hans kroppshydd, och då ville han att den skulle befinna sig i gott skick.

Sedan flyttade översten fram en länstol till ett fönster, letade reda på sin mors gamla bibel och satte sig ner med den i knäet för att vänta på att det skulle bli så pass ljust, att han kunde se att läsa. Det dröjde inte heller rätt länge, innan

det kom fram ett par små röda skyar österut, och snart var mörkret förjagat, fastän det ännu skulle dröja en god stund, innan man fick se själva solen.

Översten satte då glasögonen på näsan och läste ett par sidor. Därpå såg han upp från boken och började fundera. Det fanns ju ingen präst till hands, som kunde hjälpa honom till rätta, utan han satt där alldeles ensam och försökte att komma till något slags uppgörelse med Vår Herre.

Under sitt långa liv hade nog översten varit med om en hel hop saker, som inte var så roliga att minnas en sådan här stund. Då han läste i boken, mötte honom starka och hotande ord från den Gud, som hatar synden, och härvid steg det ena besvärande minnet efter det andra upp inom honom.

Det var stora ting och det var små. En del kunde han utan vidare ta fasta på och säga vad de gick för, men det var också en del, som det var mer kvistigt med. I vilken kolumn av räkenskapsboken skulle han sätta upp sådant, som hade utfallit illa, utan att han hade menat något ont från början, eller sådant, som han hade utfört på befallning, eller sådant, som han själv aldrig hade räknat som någon synd, men som såg ut att böra kallas så efter den här boken?

Han hade nog också en hel del att anteckna på inkomstsidan, men det gick på samma sätt med detta. Ju längre han tänkte på saken, dess

mindre säker blev han på vad han skulle få skriva sig till godo. Han såg sig ingen möjlighet att kunna träda fram med fullt klara och rediga räkenskaper. Och som översten var en stolt och ärlig man, så vändades han över skammen att nödgas visa sig inför sin Skapare som en otrogen gårdsfogde och inte kunna göra rätt för sig.

Han blev alltmera dyster och missmodig, ju längre han fortsatte med sin självrannsaking. Det kom en becksvart och iskall flod av synd och ömklighet och sköljde över honom. Han höll alldeles på att förlora humöret, och det var det sista, som han ville bli av med på en sådan dag.

Under detta hade emellertid himlen ljusnat allt mer och mer, och rätt som det var kom de första solstrålarna ilande och förgyllde de svarta bokstäverna i överstens bibel.

Då höjde gubben huvudet och blickade mot öster, där det stora solklotet rullade upp på himlen, glänsande och majestätiskt, och tog världen i besittning.

Och inför det skådespelet måtte han på ett eller annat sätt ha kommit till insikt om att han snart skulle möta ett väsen av så underbar härlighet, att det inte var honom möjligt att mästra det eller begripa det. Han, som vältrade fram solen på dess bana, han var en, som inte räknade, såsom vi räknade, och inte mätte, såsom vi mätte. Det var inte lönt att sitta här och ängslas och förfäras. Allt skulle komma till korta

inför honom, som var kraft och ljus och rikedom och behag och glädje och under.

Översten slog ihop boken, reste sig upp och lade knytnäven på den. «Dig kan jag inte komma till rätta med,» sa han. «Men det går kanske lättare att göra opp saken, när jag kommer till kungs, än då jag försöker i underrätten.»

Därmed flyttade sig översten med återvunnet själslugn fram till skrivbordet, tog fram papper och penna samt tecknade upp hur han ville att det skulle ordnas med hans begravning. Likaså ställde han om, att hans gamla häst skulle bli skjuten, och att den, som lossade av skottet, skulle få en liten silverbägare för besväret.

Han gjorde också upp sina räkenskaper: antecknade vad han ägde och vad han var skyldig samt bestämde vem hans möbler och husgeråd skulle tillfalla. Det mesta skänkte han till en liten flicka, yngsta barnet i gården, där han bodde. Det barnet hade alltid visat översten stor kärlek och velat sitta inne i rummet hos honom, då han arbetade. Det var detta, som han nu ville gälda, så gott han förmådde.

Innan allt var nerskrivet och förordnat, gick klockan redan på åtta, och därpå hade översten sina vanliga morgonsysslor att sköta. Han städade rummen, skötte om hästen och lagade sin frukost. Men då det led mot tio, var han färdig med alltsammans, och sedan var han ledig

att göra vilket bruk han behagade av denna sin sista dag.

Han sade till sig själv, att han måste använda dagen på något särskilt högtidligt sätt. Han kunde inte låta den gå som alla andra.

Han satt länge på ett gungbräde framför bondgården och grubblade. «Nej, inte har jag lust att sätta mig att fläta in trådar i min väv i dag,» tänkte han. «Mattan blir i alla fall inte färdig. Jag måste spänna för karriolen och fara någonstans. Min sista dag! Det passar sig inte för den, som har fört ett sådant liv som jag, att tillbringa den i en bondgård, bland folk, som inte en gång vet vad jag har varit för en man.»

Livslusten flammade upp inom översten med hela sin forna kraft. Han tyckte, att han ville göra denna dag rik och glänsande.

Han ville fara ut i världen, njuta de forna fröjderna än en gång. Alla kunde han ju inte hinna smaka, men någon eller några, de bästa, de ljuvaste.

Översten reste sig brådslande, gick och spände för hästen, hämtade sin gamla uniformskappa, som ännu inte var utsliten trots en livslång tjänstgöring, lade den bakom sig i karriolen och åkte från gården. Sedan for han rätt fram, tills han kom till en plats, där inte mindre än fem vägar möttes.

Här höll översten in hästen, därför att just här måste det avgöras vilken art av förströelse han ville njuta under sin sista dag. Dessa fem

vägarna kunde föra honom till allt det, som ännu hade något slags lockelse för honom.

Mitt framför honom låg den stora landsvägen, som gick till Karlstad. Han kunde följa den och vara där om ett par timmar. Några goda vänner från de gamla tiderna ägde han ännu i staden. Han kunde samla dem på gästgivargården och ställa till fest. De skulle skämta och berätta galna historier, de skulle dricka ädelt vin och sjunga Bellman. Och till sist skulle de också ta sig ett parti kort. Darrade inte översten av längtan att en gång till i livet känna de blanka korten mellan sina fingrar? Han hade ju en gång varit den vilde Beerencrutz, den oförbätterlige spelaren, som hade kunnat sätta ut på ett kort en hel förmögenhet. Längtade han inte efter spelets retelse mer än efter något annat av allt det, som han under sin fattigdoms år hade måst försaka?

Men översten satt stilla i karriolen utan att mana hästen att vika in på vägen mot staden. Det fanns en sådan underlig önskan inom honom den här dagen. Han hade velat vika in på en väg, som inte stannade vid något mål, som han redan kände till. Han skulle vilja komma till något obekant. Han skulle vilja följa en väg, som förde honom bort i det oändliga. Det var en orimlig önskan av översten, men den gjorde ändå så mycket, att han vände sig från vägen mot Karlstad till en av de andra.

Till höger om Karlstadsvägen löpte en annan, som skulle föra honom till Trossnäs, till det stora exercisfältet, där Värmlands Jägare i de här dagarna var församlade till vapenövningar. Översten visste, att om han, den gamle chefen, kom dit, skulle regementet ta emot honom, uppställt till parad. De gröna jägargossarnas ansikten skulle stråla mot honom, för de kände nog till det rykte om tapperhet, som omsvävade honom. Regementsmusiken skulle spela, trummorna dundra och den kära fanan svaja i luften över hans huvud. Han skulle råka på gamla officerare, som hade kommit in i tjänsten redan på hans tid, och med dem skulle han leva om sin äras dagar och höra sina gamla bragder dragas fram och prisas. Skulle inte översten på sin sista dag vilja påminnas om de tider, då han brann av lust att offra sig för fosterlandet? Skulle han inte än en gång vilja stå inom dessa leder, som han en gång förde till blodig kamp och ärofull seger? Fanns det något ståtligare sätt för honom att möta döden än därborta, där det fanns människor, som kunde vittna om hans storhets och äras tid?

Det såg ut för ett ögonblick, som om översten ämnade styra hästen åt Trossnåshållet, men mer blev det inte. Den där besynnerliga längtan, som hade gripit honom, efter en väg, som intet slut hade, som förde till något oändligt avlägset, tvang honom att vända sig åt annat håll.

Det fanns till vänster om Karlstadsvägen en allé med vackra träd, som skulle på en kort stund föra Beerencrutz till traktens största herrgård, om han bara så ville. Och på den herrgården regerade ännu i dag den sköna, den farliga, den oemotståndliga höga dam, som Beerencrutz en gång hade älskat. Hon var gammal nu, hon också, men hon var ändå många år yngre än han, och dessutom kunde en kvinna som hon aldrig upphöra att vara intagande.

Beerencrutz visste, att om han efter de långa åren av frivillig skilsmässa sökte upp henne på denna sitt livs sista dag, skulle hon göra den till en dag i paradiset för honom. Såsom i ungdomen skulle han gå med henne på bonade golv, i höga salar. Rikedom och överflöd skulle omge honom, såsom de omgävo henne. Han skulle för en gångs skull komma bort från sin fattiga ålderdoms elände och ensamhet. Skulle han inte än en gång vilja se människor med fina åthävor, med mjukt klingande röster, med sköna dräkter, med förbindliga talesätt? Skulle han inte än en gång vilja leva bland sina likar? Skulle han inte vilja drömma om sitt livs enda, korta kärleksdröm?

Beerencrutz vände hästen åt detta hållet, men drog åter till sig tömmarna. Också denna vägen ledde till ett bestämt mål. Han kunde se var den slutade. Den förde inte långt bort till det obekanta, till det, varav han kände en ljuv

försmak på sina läppar, fastän han inte visste vad det var eller hur han skulle finna det.

Det var en annan av vägarna, som gick mot nordväst, och om Beerencrutz följde den, skulle han komma till gården, som han hade älskat, till det största järnbruket i Värmland, till majorskans och kavaljerernas Ekeby. Där bodde i de dagarna ingen, som han kände, men han visste, att dörrarna skulle slås upp på vid gavel för den ryktbare kavaljeren, en av de sista i den skaran, som hade gjort gården till ett hem för glädjen och sången, för dansen och äventyren. Kavaljersflygeln skulle ta emot honom med en hel värld av minnen. Den stolta forsen dånade ännu hotande förbi en smedja, som Beerencrutz hade varit med om att uppföra. Skulle inte översten en gång till vilja skåda Ekebys skönhet och naturens härlighet vid Lövens långa sjö? Skulle han inte vilja känna sina ögon fuktas vid minnet av de människor, som hade gjort hans liv rikt och hans dagar korta? Skulle han inte vilja se dem på nytt träda fram för hans själs ögon: den stolta majorskan, den sköna Marianne, den onde Sintram, den store bedåraren Gösta Berling?

Beerencrutz skakade återigen på huvudet. «Jag borde ha rest dit en gång,» tänkte han, «men inte i dag. Nu måste jag fara till ett ställe, där jag kan få stilla den där törsten, som jag känner, efter något, som det är omöjligt att nå fram till.»

Han vände ögonen mot den sista vägen. Om han valde den, så skulle han mot slutet av dagen komma till en liten gård, som hette Lövdala och som ägdes av Liljecrona, den store fiolspelaren. Det var en liten och obemärkt gård. Det enda, som han där kunde få njuta av, var en smula musik.

Men då översten såg den vägen, kände han på sig, att åt detta hållet måste han fara. Den där längtan, som hela dagen hade bott inom honom, drog honom ditåt.

Översten nästan undrade över att han valde på detta sättet, men fortsatte vägen framåt i alla fall. Han kom till Lövdala rätt sent på dagen, men blev mycket väl mottagen och undfågnad. Liljecrona gladdes åt att få råka en man från de märkvärdiga Ekebydagarna, och som alltid, då han kände sig på något sätt upplivad, tog han fram fiolen och började spela.

Men Liljecrona var nu gammal, han också, och han spelade inte mer som förr i världen. Det lät numera, som om hans spel skulle vara sökande och tveksamt. Man skulle ha velat säga, att han ville leta sig fram till något nytt, att han ville spela sig fram till klarhet i något, som han grubblade över och som ord inte räckte till att tolka.

Det fanns de, som sade, att Liljecronas musik inte var så mycket värd att lyssna till nu som förr, och översten hade också hört ryktet om att han skulle ha gått tillbaka. Men då han nu

satt och lyssnade på honom, kände han med ens på sina läppar en försmak av något obeskrivligt ljuvt och lockande. Han förstod, han, som skulle dö om några timmar, att Liljecrona höll på att staka ut en väg, som inte någonsin kunde komma fram till ett mål, en väg, som han ville bygga ända bort mot det oändliga.

Och medan han lyssnade till hur musiken banade sig fram genom tvivel och hinder för att nå längre bort än både tanke och aning, blev han så pass vek, att han gav sig till att berätta för sin värd vilket besök han hade haft under natten och att han säkert visste, att denna dagen var hans sista.

Det var inte utan, att Liljecrona blev rörd.

«Och det var därför, att bror visste detta, som bror kom till mig i dag?» sa han.

«Jag for inte hit för brors skull,» sa Beerencrutz, och hans ögon stirrade framför sig med en besynnerligt tom blick. «Jag kom visst att fara hit till Lövdala, därför att jag skulle få höra bror spela. Nu, medan jag har suttit och hört på bror, har jag tänkt på att det var detta och ingenting annat, som jag ville höra en sådan här dag. Det är något eget med musiken, ser bror.»

«Ja visst,» sa Liljecrona. «Det har bror rätt i. Det är något eget med musiken.»

«Ja,» sa översten. «Det är kanske så, att den inte hör riktigt hemma här på jorden. Herre Gud, bror, när man tänker efter, så är den ju rakt

ingenting. Man kan inte ta på den, och den kan inte säga en något, som man förstår och begriper. Tror inte bror, att musiken är det språket, som talas där långt borta,« fortfor han och visade uppåt med handen, «fast det bara är ett svagt genljud, som kommer ner till oss?»

«Bror menar ...» sa Liljecrona, som inte hade lätt att finna ord, då det rörde sig om frågor, som helst borde spelas fram.

«Jag menar, att den hör till både jord och himmel,« sa Beerencrutz. «Den är nog menad som en väg åt oss över till det där andra. Och nu ska bror bygga vidare på den vägen, så att jag får vandra på den ännu en stund bort mot det där, som inget slut har.»

Det gjorde Liljecrona. Han spelade sitt eget sökande och sin egen bävande undran, och den gamle översten satt i den stilla sommarkvällen och lyssnade. Plötsligen sjönk han ihop och föll till golvet.

Liljecrona skyndade fram till honom. Han blev upplyftad och lagd på en säng.

«Det är bra med mig,« sa han. «Jag går på vägen mellan himmel och jord. Tack och heder ska bror ha!»

Något mer sade han inte. Och ett par timmar senare var han död.